

A OPOSICIÓN AO RÉXIME FRANQUISTA

A partir dos seguintes documentos elaboraremos unha composición de texto histórico sobre a evolución da oposición ao longo da ditadura franquista (1936-1975).

O sistema político existente en España desde 1939 a 1975 denomínase réxime Franquista e é unha ditadura xa que Franco asumiu todos os poderes; baseaba a súa lexitimación na “vitoria” e xustificaba as súas decisións na necesidade de “salvar España do mal” (liberalismo e socialismo) e mantela en paz.

Este réxime político afirmábase en certos principios ou bases ideolóxicas negativas, pois era antiliberal, anticapitalista, antidemocrático, antiparlamentarista e anticonstitucionalista, antimultipartidista, antisocialista e anticomunista, antirracionalista e antiilustración, antimonárquico e antirrepublicano; antisemita, antifederalista e antiautonomista. Por outra banda, afirmábase en certas bases afirmativas defendendo o caudillismo, o nacionalsindicalismo; o nacionalcatolicismo, o militarismo e o hipercentralismo.

Franco crea un réxime político a imitación fascista: un líder, un partido, un sindicato e intervencionismo do estado na economía, o cal maquilla con leis pseudodemocráticas. Consérvase sempre o carácter militarista, integrista católico e nacionalista español (unha España grande e libre), inicialmente fronte a ONU, países europeos e EEUU e sempre fronte ós nacionalistas vascos e cataláns.

O réxime franquista perdurou no tempo debido ao apoio, directo ou indirecto, da inmensa maioría da poboación, polo que ata os anos setenta, as protestas obreiras, estudiantís e nacionalistas periféricas foron moi débiles. O réxime, para asegurar a submisión da poboación, recorreu á militarización da vida social, á propaganda e á represión.

As tres familias sociais clave no apoio a Franco foron a Falanxe, pois case a totalidade dos falanxistas aceptaron a imposición de Franco como xefe do partido e trataron de aproveitar a posguerra para converterse nos controladores da vida política e sociolaboral, pero coa apertura dos anos 50 perderon protagonismo político; a Igrexa, xa que os clérigos católicos se encargaron de gabar e lexitimar a Franco a cambio de privilexios económicos, influencia política e do monopolio sobre a cultura e a educación dos españois (nacionalcatolicismo), pero durante os anos 60 cando os membros do Opus Dei pasaron a ter un grande protagonismo político ocupando moitos cargos de ministros, unha pequena parte do clero deixou de gabar a Franco para reclamar máis liberdade para os españois; e o Exército, sobre cuxos mandos Franco sempre mantivo un control estable e valeuse do seu título de xeneralísimo dos exércitos para reforzar o seu poder político, ademais, superados os problemas iniciais de 1945-47 cos xefes militares partidarios de restaurar a monarquía borbónica, sempre gozou dunha fidelidade total. Tamén destacaron no apoio ao franquismo os grandes terratenentes de Extremadura e Andalucía; os empresarios industriais de Cataluña e o País Vasco; os empresarios financeiros; a pequena burguesía das capitais de provincia e o campesiñado do centro e norte de España. Durante os 60 foi clave o apoio dos emigrantes rurais que, como obreiros nas urbes, toleraron un réxime político represivo e antidemocrático coa escusa de que lles ofrecía paz e benestar económico.

O fin da guerra civil (1936-1939) non implicou o remate das tensións e a paz, senón que abriu camiño a un longo período no que os sublevados administraron a súa “vitoria” sobre os vencidos.

A posguerra caracterizouse pola represión política, o control ideolóxico e social, as dificultades nas relacións exteriores e a autarquía económica.

Durante a posguerra, certos sectores mostráronse descontentos con Franco e o seu sistema político e económico.

A oposición divídese en dous grupos: a externa e a interna. Dentro da externa podemos falar de dous grupos tamén: o exilio exterior, sen capacidade organizativa e formado na súa maior parte polo bando derrotado, comunistas, anarquistas e liberais reformistas de centro esquerda. Fórmase un goberno no exilio en México presidido por Lázaro Cárdenas. O exilio interior, é dicir, os que se quedaron en España, tamén se pode dividir en dous bandos: aqueles que manifestaron antes unha vida pública a favor da República, como os comunistas que se esconderon nos montes e organizaron o maquis ou

guerrilla antifranquista como fórmula de defender a restauración da República, coa esperanza de que o fin da II Guerra Mundial implicase o fin do fascismo-nazismo-franquismo (pero o rexeitamento internacional non debilitou o suficiente a Franco, que aproveitando a Guerra fría dos anos 50 logrou o recoñecemento progresivo do Vaticano e dos EEUU). Os comunistas abandonaron a fórmula da guerrilla e optaron pola presión desde o exilio e desde o interior; e aqueles que eran adeptos á República pero non tiñan probas na súa contra fanse adeptos ao Réxime e tentan provocar a súa caída ata que se acaban as esperanzas. No 1944 prodúcese o último intento de invadir España polos republicanos, intentan invadir o Vall d'Arán pero a Garda Civil derrótaos e xa non hai máis intentos de resistencia.

A oposición interna ten a súa orixe nas desavenencias na convivencia do goberno debido á heteroxeneidade ideolóxica que aglutinaba o bando sublevado. Os falanxistas radicais que reclamaban unha política máis anticapitalista e antimonárquica, pero foron silenciados con represión ou obrigados a abandonar a Falanxe; os carlistas estaban integrados no goberno e non deron problemas; os monárquicos juanistas que apoiaban os dereitos ó trono de Don Juan de Borbón e o seu Manifesto de Lausanne de 1945 (ofrecía ós españois a restauración da monarquía dos Borbóns como forma de reconciliación e de paz), pero foron adormecidos coa Lei de sucesión á xefatura do Estado de 1947 (España pasaba a ser un reino e Franco permanecía como ditador vitalicio con dereito a elixir o príncipe sucesor). Tamén Don Juan, en 1948, acepta a situación e manda ó seu fillo Juan Carlos para que sexa educado en España, a pesar disto, Franco non confirma a elección de Juan Carlos como príncipe ata 1969; e os socialistas, que dubidaban entre apoiar a oposición monárquica ou continuar apoiando ó goberno republicano no exilio, non inquietaron a Franco.

Os anos 50 son a culminación do fracaso das medidas autárquicas e da necesidade de aumentar o comercio exterior. Os feitos clave favorecedores da apertura foron o contexto internacional da Guerra Fría, o concordato co Vaticano en 1953 e os Acordos cos EEUU no 1953.

Durante os anos 50 Franco mantivo a estabilidade interior sen dificultades a pesar da aparición de certos movementos de descontento.

As folgas obreiras en protesta polas consecuencias das medidas da política autárquica, que non paraban a inflación pero impoñían salarios baixos e ante as folgas en 1956 no País Vasco, Asturias e Cataluña, o goberno franquista optou pola represión e por permitir aumentos de salario; a fundación das Comisións Obreiras (CCOO) por Marcelino Camacho como alternativa clandestina ó sindicato vertical, que irá logrando afiliar a moitos traballadores baixo a influencia clave dos militantes do Partido comunista, e o goberno opta por perseguir este modelo sindical; as protestas dos universitarios, debidas ao enfrontamento entre os partidarios da reforma educativa do ministro de Educación, de orientación católico aperturista, e os estudantes inmovilistas integrados no sindicato Único universitario, controlado polo ministro do Movemento, de orientación falanxista. Franco toma unha decisión salomónica e opta por reprimir as protestas e os enfrontamentos entre os estudantes e cesar ós dous ministros; o renacer do movemento nacionalista en Cataluña e País Vasco, que recibe o impulso dos estudantes universitarios e está moi relacionado coa defensa da lingua e dos costumes ante a avalancha de emigrantes andaluces, cataláns, extremeños, e galegos. Especial importancia terá a fundación en 1959 da organización Euskadi ta Askatasuna (ETA), nun convento, como unha escisión do PNV, de forte implantación entre os mozos e o clero e cun claro matiz antiespañolista e antiemigración que rematará sendo un grupo terrorista que quere a independencia do País Vasco de España xunto con Navarra e as tres provincias do País Vasco francés. Asasinaban a cargos políticos do franquismo e a tropas de ocupación; e o movemento independentista marroquí que fai que rebroten as tensións en Marrocos cando Francia por sorpresa en 1956 decide conceder a independencia ós marroquís. Franco terá que facer o mesmo e iníciase tamén o problema do Sahara: os marroquís reclaman tamén a descolonización do Sahara.

Os anos 60, nos que se confirmaría o éxito da apertura caracterízanse pola tranquilidade política, a estabilidade política interna e o impulso dos Plans de Desenvolvemento.

O incremento do nivel de vida provocou entre os españois unha dobre reacción.

A maioría dos españois manifesta unha actitude conformista, séntese satisfeita coa mellora nas condicións de vida e non se plantexa reclamar melloras na educación, cultura ou liberdades políticas;

porén, unha minoría de españois mostra unha actitude inconformista e considera que, ademais de liberdade económica (de produción, contratación e comercio) son imprescindibles as liberdades políticas.

Entre os opositores que reclamaban cambios destacan os demócratas, republicanos e monárquicos do interior de España e do exilio que criticaban a natureza antidemocrática do réxime franquista. Tiveron grande repercusión as críticas a Franco no congreso do Movemento europeo en Munich (1962), pois os demócratas premían para que se lle impuxera a Franco a obriga de democratizar España como condición para aceptar a petición de incorporación á CEE, ao que Franco reaccionou acusando aos demócratas de inimigos de España e comunistas e reprimindo ós que regresaran do que os franquistas chamaron “o contubernio” de Munich; os comunistas dirixidos desde o exilio por Dolores Ibarruri e Santiago Carrillo trataron de alimentar e canalizar o descontento e as reivindicacións dos obreiros (a través das ilegais CCOO, que van aumentando o seu prestixio entre os obreiros e os empresarios nas negociacións colectivas e folgas) e dos estudantes (a través de catedráticos de prestixio intelectual e asambleas libres de alumnos, que criticaban a falla de liberdades e a represión policial contra a liberdade de expresión e de manifestación); os movementos nacionalistas nas zonas periféricas de España fronte ó hipercentralismo español imposto por Franco. Destacaron o movemento nacionalista galego, catalán e vasco, tendo especial importancia a decisión de ETA de optar pola loita armada para combater o réxime franquista, asasinando a Milión Manzanás, e respostando o goberno con represión indiscriminada sobre a poboación vasca e o fracaso do “Proceso de Burgos” (que pretendía dar un escarmiento a ETA condenando a seis etarras á pena de morte, o que acabou nunha grande protesta interna e internacional, que ocasionou un illamento internacional similar ao dos anos 40 e obrigou a Franco a indultalos) favoreceu a ETA; e o clero progresista, coa doutrina do Concilio Vaticano II (1965), que provocou en moitos españois a necesidade de tomar posición no apoio ós máis dasfavorecidos e na crítica ao autoritarismo represor dos gobernantes franquistas. Moitos curas, especialmente os vascos foron encarcerados acusados de colaborar cos movementos nacionalistas e cos comunistas na axitación dos obreiros e estudantes contra a orde e a paz e certos bispos (acusados de roxos) e o propio Papa Pablo VI remataron por desmarcarse de Franco e pedir perdón ós españois por non ter sabido colaborar na reconciliación entre os españois tras a guerra civil. Franco e os franquistas, pola súa banda, criticaron a deslealdade e ingratidade do clero ó que tanto beneficiaran economicamente.

A fins dos anos 60 e comezos dos 70 confírmase a crise do desenvolvemento económico e do propio réxime político.

A morte de Carrero Blanco nun atentado de ETA desorientou a Franco e ós franquistas e agravou moitísimo a inestabilidade política debida ao mal estado de saúde do Xeneralísimo, ás manifestacións dos estudantes e á actividade terrorista de ETA. O novo presidente do goberno, Arias Navarro, ó longo dos anos 74-75, mostrouse contraditorio xa que, inicialmente ofreceulle ós españois unha reforma gradual do réxime franquista, permitindo a creación de certas asociacións políticas e favorecendo a liberdade de prensa (“o espírito aperturista do 12 de febreiro”), pero pronto, ante as fortes críticas dos inmovilistas e dos demócratas e o aumento dos atentados de ETA, decidiu anular todas as promesas de cambio e refuxiarse nas medidas represivas.

O fracaso de Arias Navarro e a propia descomposición do réxime franquista estiveron relacionados: coa existencia de rivalidades entre as familias políticas, Arias Navarro decidiu prescindir de case todos os militares e de todos os tecnócratas do Opus Dei á hora de escoller a ministros; co impacto da crise económica de 1973, debida á crise do petróleo que tivo lugar a raíz da guerra do Yom Kipur, tras a que a OPEP (Organización de Países Exportadores de Petróleo) pechou o suministro do petróleo para perxudicar a occidente, producíndose así un encarecemento da produción e unha crise xeralizada, que empeza a debilitar os éxitos do desenvolvemento e a xerar crecente descontento entre a poboación; coa influencia da revolución portuguesa do 25 de abril de 1974, co exemplo dos militares portugueses derrocando unha ditadura e implantando unha democracia que xeraba esperanzas entre certos militares españois, polo que os oficiais da Unión Militar Democrática foron moi perseguidos; coa tendencia á unificación dos grupos políticos da oposición democrática, pois o partido comunista logrou agrupar a moitos sectores políticos ó crear a Xunta

Democrática en 1974 e o PSOE fixo o mesmo con outros sectores ó lograr a creación da Plataforma de Convergencia Democrática en 1975, ao que Arias Navarro respondeu endurecendo a represión contra os demócratas; coa debilidade exterior ante Marrocos, xa que Hasan II organiza unha marcha de varios centos de milleiros de marroquís para invadir pacificamente o Sahara español e Arias Navarro remata cedendo ante a presión da “marcha Verde” e abandona ós saharauis, aceptando o reparto do seu territorio entre Marrocos e Mauritania; coa confrontación crecente entre membros progresistas do clero, sendo especialmente graves o enfrontamento co bispo de Bilbao, monseñor García Añoveros, que reclamaba nunha homilía respecto para a lingua e a identidade vasca, ao que Arias Navarro respondeu ameazando ao bispo coa expulsión de España e este último respondeu ameazando con excomungar aos membros do goberno, e as discrepancias co cardeal de Madrid, monseñor Tarancón, Arias Navarro criticou a súa falta de lealdade e Tarancón respostoulle esixindo liberdades; e co incremento dos atentados terroristas, pois tanto ETA como o FRAP (Frente Revolucionaria Antifascista e Patriota) e os grupos fascistas (guerrilleiros de Cristo Rei e Triple A entre outros) lanzaron unha campaña de atentados continuos. Tamén as GRAPO (Grupos de Resistencia Antifascista Primeiro de Outubro), vinculadas ao partido comunista, protagonizaron atentados. Arias Navarro optou por tolerar os atentados fascistas e por reprimir con dureza os atentados de ETA e do FRAP, executando cinco membros destes dous grupos, en setembro de 1975, o que provocou unha grande protesta internacional contra a pena de morte e derivou nun grave illamento político do réxime franquista similar ó de 1945.

A morte de Franco o 20 de novembro de 1975 abriu un período de grande incerteza coñecido como “A transición”.

En Galicia, a guerrilla estivo fortemente arraigada debido á súa orografía. Tamén tiveron protagonismo as GRAPO (Grupos de Resistencia Antifascista Primeiro de Outubro), que provocaban atentados, especialmente contra políticos.

Como conclusión, podemos dicir que a evolución económica condicionou profundamente a evolución da oposición e viceversa, pois provocou o trasvase dos inmovilistas aos reformistas ao ver frustrados os plans de entrar na CEE debido á existencia dun réxime totalitario e vendo como única opción de saída da mesma a fin dese réxime.